C 6.

I-867.

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu
31894

Liiwimaa Lutheri usu Maakoolide õpetuse plaanid.

SIG. SOC. STUD. ESTONORUM. DORPATENS.

Üleüldsed säädused.

§ 1.

Õpetamise põhjaks on arwata:

1. Kõik õpetus olgu tuuma ja wiisi poolest selge ja tõsi. Seepärast ärgu antku koolmeister ialgi üht tundi ettewalmistamata, ta rääkigu lühidelt ja tuumakalt õpetuse juures ja pangu iseennast alati õieti tähele.

2. „Kõik õpetus olgu näitlik ja laste jõudu mööda." Seepärast hoitgu koolmeister lapsi massina wiisil päha õpimise eest ja püütgu nende tähelepanemist alati ergul hoida; nimelt pruukigu tema seks koolitahwel, ärgu mingu ülearu ruttu edasi ja tuletagu õpetud asja sagedaste meele.

3. „Kõik õpetus peab laste waimu kaswatama ja nenda olema, et kõik nende waimu jõud loomulikult ja kõikipidi äratud saab." Seepärast olgu koolmeister kindlaste oma koolisäädust mööda käies laste wastu alati lahke, pidagu lapsi sõnakuulmises, korralikus elu wiisis, olgu kasin nii hästi kiitmises kui laitmises ja pidagu kõik oma õpetusi ühte wiisi kalliks.

§ 2.

Kooli korrapidamise poolest on nimetada:

1. Lühike palwe enne ja pärast ennelõune tunde ja õhtu enne magamaminemist, see on hommiku-, lõuna- ja õhtu-palwe.

2. Kindel koolitundide ja waheaea pidamine.

3. Korraspidamine ja puhtus kooli- ja magamise-tuas, mis tarwis koolmeister laste seast ülewaatjaid sääjab, kelle kätte kõige wähem üks nädal weikesed koolitoimetused, nii kui laudade pealt tolmu pühkimine j. n. e. antakse.

4. Korraspidamine ja puhtus koolilaste eneste juures, niisama ka kooli- ja kirjutuse-raamatudes.

5. Laste sala etteütlemise ärakautamine tundide aeal; rääkimine ja lugemine kooris sündigu ainult koolmeistre käsu peale.

6. Hoolekandmine selle eest, et lapsed selgeste räägiwad ja täeliku kõnega kostwad.

§ 3.

Iga lapse tarwis olgu siniseks ehk helehalliks wärwitud koolituas 100, ehk hea luhwti puhastamise lõõridega 90 kuppits-jalga ruumi; tuba peab selge, hea luhwtiga, soe ja sellepärast kui wähegi wõimalik hommiku ehk lõune-hommiku pool toppel aknadega ehitud

ja pimedal aasta aeal parajalt walgustud olema. Koolilaude ja pinke peab nii palju kui tarwis ja nenda tehtud ja säetud olema, et kõik lapsed ilma ihuterwisele wiga saamata istuda ja tööd teha wõiwad; laudade peal olgu tindiklaasid ja peale selle igas koolituas üks kooli tahwel, selle kõrwas aluse peal üks kateeder ehk õpetamise laud lukuga, üks kap ehk riijul raamatude, kriidi ja shwammi hoidmise tarwis, niisama ka üks tunni kell.

§ 4.

Sääduslikud Maakoolid on walla- ja kihelkonna koolid.

Walla kool.

§ 5.

Walla kooliskäimisele peab kodune õpetus ettewalmistama; aga sellest ei wõi rohkem nõuda, kui selget lugemist, 2 ehk 3 katekismuse peatükide sõnade tundmist, mõned kiriku laulu wiisid ja Üks kõrd Üks.

§ 6.

Kõik koolikõrra lapsed, poisid kui tüdrukud, kes 10 aastad wanaks saanud, pantakse sügise walla kooli, kus nad kõige wähem kolm talwe peawad käima; kooli aeg hakkab sääduſt mööda 1. kõige hiljem 15. Oktoobril ja kestab kuni poole Aprili kuuni teisel aastal.

§ 7.

Kooli õpetused on: usuõpetus, emakeel, rehkendamine, geograafia, laulmine, turnimine ja tüdrukutele weel naisterahwa näputöö. Soowimise peale wõib kooliwalitsuse lubaga ka saksa- ja wenekeelt õpetada.

§ 8.

Iga walla koolis peawad need tarwilikud õpetamise riistad olema:

1) Üks raamat kõigist koolis pruugitawadest raamatudest;
2) üks gloobus;
3) Eüroopa-, Läänemere kubermangude- ja Palästiina seinakaardid;
4) üks mänguriist, olgu wiiul, klawer, orel ehk harmoonium; monokord (ühekeelega mänguriist) ei mõu;
5) liineaal;
6) rehkendamise riist;
7) Piibli- ja lauluraamat.

§ 9.

Õpetuste- ja tunniplaanid peawad koolituas alati käepärast olema; peale selle olgu koolmeistrel üks pääwaraamat läbiwõetud õpetuste ülesmärkimiseks, laste nimekiri, kus wiidetud pääwad seiswad, laste mõistuse kiri, kodulaste nimekiri, ja kui wõimalik kooli kroonika ehk aearaamat; laste mõistusekiri saab muidugi paigal hoitud.

§ 10.

Igaühel walla koolilapsel peab olema:

1) kooli-lugemise raamat;
2) Uus Testament, lauluraamat, Piiblilugude raamat ja katekismus;
3) üks tahwel, krihwel ja liiniaal;
4) üks kalligraafia üks ortograafia raamat;
5) wanema lastele üks weikene geograafia raamat.

§ 11.

Walla kool on kas üheklassiga kool ühe ainsa koolmeistriga, kes lapsi kolmes iseäralikus jaus ühekõrraga õpetab, ehk kahe woi mitme klassiga, kus 2 ja ka rohkem koolmeistrid õpetawad, ehk ka üks kõrgem walla kool, kus muist lapsi ka suwel õpetust saawad.

Lisa: Üheklassiga walla koolis, kus mittu jagu lapsi on, peab parema õpetamise kui ka laste kaswatamise pärast koolmeistre korraliku hoolekandmise al laste eneste seast abi säetama.

§ 12.

Kui ka igas ühes iseäralikus jaus woi klassis lapsed aastakonna järele üheskoos on, siiski ei pea alamast klassist ülemasse klassi laps mitte wanaduse, waid paljalt mõistuse järele wõetama.

§ 13.

Need lapsed, kes ülema klassi korra pärast läbi teinud, saawad täit tunnistust, mis läbi neid kihelkonna koolissi ilma iseäraliku eksaamenita wastuwõetakse. Aga kui moni koolmeister niisugust tunnistust kõlwatul wiisil annab, siis wõib kooli walitsus seda tunnistuse andmise õigust mõneks aeaks tema käest ära wõtta.

Üheklassiga walla kool.

§ 14.

Üheklassiga walla koolis saawad õpetused tunnide peale sedawiisi ärajaetud:

	Alam jagu.	Keskmine jagu.	Ülem jagu.
Usuõpetus	5 tundi	5 tundi	5 tundi.
Emakeel	12 "	10 "	8 "
Rehkendamine . . .	6 "	6 "	6 "
Laulmine	3 "	3 "	3 "
Turnimine poistel / Näputöö tüdrukudel	3 "	3 "	3 "
Geograafia . . .	— "	2 "	2 "
Saksakeel	— "	— "	2 "
Wenekeel	— "	— "	2 "
	29	29	31

Lisa: Wiimses otsas on kaks tunni plaani neile, kes seda pruukida tahawad, juure lisatud. A üks alam ja B üks täielisem õpetamise abilistega.

§ 15.

Usu õpetus.

1. Õpetuse eesmärk.

Usu õpetus peab laste südamesse pühakirja arusaamise alust panema ja selle sees seiswat armuõpetust neile omanduseks tegema, niisama neid ka kristliku elule risti koguduses, kelle liikmed nad on, ettewalmistama.

2. Õpetuse ärajagamine.

Õpetus on Piibli lugud ja katekismus, peab aga lapsi ka Piibli raamatu ja kiriku lauldega tutwaks tegema.

a) Piibli lugud, 3 tundi.

Neist peawad lapsed waimulikult arusaama. Seepärast peab alamas klassis ainult kõige tarwilikumad lugud ilma sügawama selletuseta õpetadama. Sügawamad selletused saawad keskmises ja ülemas klassis ika Palästiina kaardi abi ja aastate arwu nimetamisega antud.

Alamas klassis oleks all nimetud tükkid õpimiseks soowida:

Wana Testamentist:

1. Loomine.
2. Paradiis.
3. Patulangemine.
4. Kain ja Aabel.
5. Aabram.
6. Joosep ja tema wennad.
7. Joosep wangihoones.
8. Joosep auu sees.
9. Jakob lähab Egiptuse maale.
10. Jakobi surm.
11. Moosese sündimine.
12. Käskude andmine.
13. Taawet ja Koljat.
14. Absalom.
15. Elias Saarepta linnas.
16. Eliisa ja Naaman.

Uuest Testamentist:

1. Joannese sündimine.
2. Jeesuse sündimine.
3. Targad hommiku maalt.
4. Põgenemine Egiptuse maale.
5. 12 aastane Jeesus Jeruusalemmas.
6. Jeesuse ristimine.
7. Pulmad Kaana linnas.
8. Peetruse kalapüüdmine.
9. Kuninga mees.
10. Naini noormees.
11. Jairuse tüttar.
12. 5000 söötmine.
13. Kaananea naesest.
14. Jeesus lähab Jeruusalemma.
15. Saamaria mees.
16. Ärakadunud poeg.
17. Jeesuse teekäik Jeruusalemma.
18. Jeesus Ketseemani aedas.
19. Jeesuse ristilöömine.
20. Jeesuse ülestõusmine.
21. Taewaminemine.
22. Püha Waimu wäljawalamine.

b) Katekismus, 2 tundi.

Alamas klassis peawad lapsed 3 esimest päätükki Lutheri selletuse sõnadega täieste ja kindlaste päha õppima; sealjuures peab ikka selle peale waadatama, et lapsed sõnust aru saawad ja neid südamesse panewad.

Keskmises ja ülemas klassis peab 4. ja 5. peatük õpetadama ja 1. ja 2. sügawamalt äraselletadama.

Katekismuse tundides wõib mõnikord ka lasta Piiblist lugeda, niisama ka Piibli salmid ja laulu sõnad päha õppida; aga enamiste Piiblilugude tundides sünnib Piibli raamatu lugemist ettewõtta, nii sama lastele Piibli raamatu kirjade tuuma arusaadawaks teha ja kuidas need sääl üks teise järel seisawad.

Õpetust kirikliku Jumala teenistuse ja waimuliku laulude, nimelt nende sünnitajate kui ka nende sõnade selge ülesütlemise üle olgu enamiste laulu tundides anda. Õpetus kiriku aasta üle saagu antud Piibli lugemises, kui selle sees Perikoopid se on: pühapääwased Ewangeeliumid ja Epistlid loetakse, ehk ka 3. käsu äraselletamise juures.

3. Õpetamise wiis.

Piibli lugudes peab massina wiisil pähaõpimise eest hoitama. Koolmeister püüdgu neid oma sõnadega lastele Piibli raamatus seiswas kõnes kokku sündiwa sõnadega ettejuttustada, ja küsigu neid jälle laste käest sel kombel, et laste südamed äratud ja meeled

walgustud saaksid; sõna sõnalt peawad lapsed paljalt Kristuse omad sõnad ja mõned muud tähtsad kohad õppima ja moistma. — Katekismuse õpetuses olgu lahja, ehk laialt selletuse eest kõwaste hoida; katekismuse selgema arusaamiseks saagu sündsad Piibli lugud, Piibli ja laulu salmid pruugitud. Piibli lugemises saagu paljalt wäljawalitsetud tükid wõetud 1 Mosese raamatust, Taaweti laulu raamatust, neljast Ewangeliumist ja nimelt pühapääwa Ewangeliumid ja Epistlid (Perikoopid). Laulmises tuleb waimuliku lauludest esimesed salmid neist õppiwatest 40—50 lauluwiisidest päha õppida ja peale selle kõigewähem 5—6 terwet laulu; aga kõik need salmid peab lastele enne pähaõppimist äraselletadama.

§ 16.

Ema keel.

1. Õpetuse eesmärk.

Teise inimese suusõnaga ehk kirjalikult awaldud mõtete arusaamine ja suusõnaga ja kirjalikult nii puhtalt kui wõimalik oma ja wõera mõtete wäljaütlemine.

2. Õpetuse ärajagamine.

Selle õpetuse juures peab rääkimist, lugemist ja kirjutamist harjutadama.

a) Harjutamine rääkimises.

Seks ei ole mitte iseäraliku tunde tarwis sääda, sest et see isegi igas klassis alati kirjutamises ja lugemises ettetuleb. Kui koolmeister seda mõistab ja kooliwalitsus seks luba annab, wõib alamas klassis mõni tund näitliku õpetamiseks ette wõtta. Alamas klassis peab muidugi hoolt kantama, et laps iga sõna, mis ta loeb ehk kirjutab, õigeste ja selgeste wäljaütleb ja alati täieliku, lühikese kõnega wastab; keskmises klassis õppigu tema ka pikemas kõnes selgeste ja ilma wigata rääkima; ülemas klassis oma kui wõera mõtted puhtas ja mõistlikus kõnes awaldama. Igas klassis on lastel sündsad lugemise tükid päha õppida ja nädalas üks kord ehk millal tahes üles üttelda, nimelt laulud ehk ka liht kõnega lugud.

b) Harjutamine lugemises.

Enne lugema õppimist harjutagu lapsed lühikest kõnet sõnadeks, sõnad silbideks ja silbid hääledeks ärajagama ja siis jälle hääled sõnadeks kokku säädma. Et enamiste kõik lapsed kooli tulles juba lugeda mõistwad, siis ei wõi kirjutuse-lugemise õpetamise wiisi koolis mitte enam pruukida; aga et lapsed oma emade käest weerimist alwaste on õppinud, siis õpetagu koolmeister neile alamas klassis seda weel uueste, ja kui koolmeister seda mõistab, harjutagu tema neid lauteerima (hääletama), et see aega mööda pruugitawaks saaks. (6 tundi.) Keskmises klassis peab lapsi nii kaugele juhatadama, et nemad lugemise raamatust nii heasti laulud kui liht kõnega tükid ilma wigata ja selge mõistusega lugeda mõistwad. (5 tundi.) Ülemas klassis peawad lapsed raskemad tükid lugemise raamatust, ehk ka seitungi lehest, kergeste ja õige rõhuga ettelugema; aga seejuures saagu alati tähele pantud, et lapsed loetud tükidest ka arusaawad ja peast juttustada mõistwad. (3 tundi.)

c) Harjutamine kirjutamises.

Alamas klassis peab kõige esite see peale waadatama, et lapsed õigel wiisil istuwad ja kirjutuse riistad niisama õigel wiisil käes hoidwad, siis tehku nemad weikesed ja suured tähed kirjutuse sääduist mööda järele, niisama ka numrid. Nende harjutamiste abiks wõib ka tahwle peale jooned wõrgu wiisil ette tõmmata. Silm ja kõrw saagu lugemise

juures harjutatud, ka ortograafiat tähele panema (6 tundi.) Keskmises klassis hakkaku iluskirjutamisega peale ja seks kirjutagu koolmeister suure kooli tahwle peale lühikesed kõned kalligraafia wiisil ette; ja lapsed kirjutagu seda kirjutamise raamatusse. Õige kirjutus peab ärakirjutamisega lugemise raamatust peale hakkama; see peale kirjutagu lapsed ilma raamatu abita peast üht päha õpitud tüki, ja siis õigekirjutamise kinnitamiseks dikteerimise järele. Õige kirjutamise edasijõudmise nähasaamiseks saagu iga kuu lõpetusel proowi kirjutust dikteerimise järele ettewõetud (5 tundi.) Ülemas klassis peab ortograafia ja kalligraafia enam harjutadama; senna juure tulgu weel lühikesed kirjasäädmised lastele tutwa asjade üle juttustamise wiisil ning kirjade ja nende adressiide tegemise juhatamine; üleskirjutadaw asi saagu enne läbi räägitud (5 tundi.)

3. Õpetamise wiis.

Lugemises on lugemise raamat õpetamisele põhjaks. See juures olgu tähele panna: kõige pealt lugegu ja juttustagu koolmeister üht tüki lastele ette, kes seda esiti üksikult, siis peale koolmeistre äraselletamist uueste ka hulgal ette loewad ja oma sõnadega juttustawad. Seesugused läbiräägitud tükke kui ka päraft lauldawaid laulu salme wõib lasta päha õppida, peast kirjutada ehk ka dikteerimiseks pruukida. Kalligraafiat peab, kui koolmeistre käekiri mitte koguni hea ei ole, sündsa eeskirjade järele harjutadama; nende juures woib ka, kui koolmeister arwab kasuliku olewad, alamas klassis lasta takti järele kirjutada. Dikteerimise juures hoidku koolmeister segase, ülearu rutulise ja mittu kõrda etteütlemise eest. Dikteerimised, kui ka muud ortograafia harjutamised ärgu jäägu iial parandamata, kas tehku koolmeister seda ise, ehk lasku lapsi iga üks enesel woi teine teisel wead raamatu järele märkida ja siis waatagu tema seda läbi. Mõned ilma aegu keele murded saagu aega mööda ärakautud. Ülemas klassis saagu lugemise ja kirjutuse tunnides lapsed nii kui woimalik keele õpetusega see on pea-aea ja omanduse sõna, nende pea muutmiste, liht kõne kokku säädmise kui ka kirja märgide pruukimisega tutwaks tehtud. Wiimaste tähendamist ja nende pikkust woib lugemise tunnil äraselletada; heale puhkamise wahet woib lasta numridega äralugeda.

§ 17.

Rehkendamine (6 tundi.)

1. Õpetuse eesmärk.

Rehkendamise õpetus andku lastele seda mõistust kätte numridega arusaadawalt ümberkäia, et nemad omas igapääwases elus ettejuhtuwa asjade juures neid wõiwad pruukida; niisama peab ta neid ka selge mõtlemisele ja õieti rääkimisele juhatama.

2. Õpetuse ärajagamine.

Alamas klassis peab näitlikult rehkendamise riista abi nõgal arwudega kuni 100 ni enamiste peast rehkendatama, aga ka nummereerimist ja tahwle rehkendamist nende sama arwudega näidetama, kui ka lapsi aega mööda kõige enam pruugitawama möödude ja kaaludega tutwaks tehtama. Keskmises klassis tulewad harjutamised liht nelja rehkendamise jaus suurema arwudega, kui ka tutwaks tegemine liht murtud numrite ja rehkendamised nimearwudega ette, kus juures aga peab ilma aegu suure arwude eest hoitama ja ainult ülesanded antama, mis rahwa eluga kokku sünniwad. Ülemas klassis õpigu lapsed täielikumalt nime arwudega ümbermuutmist, liht kolme liikme ja liht murrudega rehkendamist. Wiimaste juures peab lastele enamiste rehkendamine esimeste murrudega ($^1/_2$ kuni $^1/_{10}$) kindlaste selgeks tehtama.

3. Õpetamise wiis.

Rehkendamises tuleb tähele panna: et õpetus mitte lastest arusaamata massina wiisil ei saaks antud, waid et nemad ise sest näitmise ja harjutamise läbi aru saawad. Alamas klassis on selge ja õige rääkimise ja puhta numride kirjutamise juures „Ühe korra Ühe" kindla pähaõpimise peale waadata ja selle tarwis näitmiseks rehkendamise riista pruukida. Kahes ülemas klassis on soowida, et lapsed omale trükitud ülesannete raamatud muretsewad. — Uue rehkendamise jau näitmise juures peab enne rehkendamist tahwli peal peast arwamine ette wõetama. Kõikis klassides olgu lapsed nii kaugele juhatada, et nemad oma ülesannid mitmel wiisil wälja rehkendawad ja kiirusega ülesarwama harjutawad. Mitte midagi ei pea paljalt massina wiisil harjutadama, waid lapsed peawad alati oma ülesannete wäljarehkendamise juures omast tööst aru andma.

§ 18.

Geograafia 2 tundi.

1. Õpetuse eesmärk.

Üleüldne täädmine maakerast, inimeste lugude ja tegude elupaigast ja nimelt tutwakstegemine isamaaga ja tema wastu armastuse äratamine.

2. Õpetuse ärajagamine.

Keskmises klassis hakab Geograafia õpetus isamaa tundmisega peale. Koolmeister tehku, kui ta woib, suure tahwli peale kodupaiga kaard, ja mingu sealt õpetamisega edasi kihelkonna, kreisi ja kubermangu peale. Siis tulgu ülemas klassis lühidelt maakera nägu ja liikumine, pääwa ja aasta aegade muutmine, tsoonid, wiis maailma maad ja wiis okeani, laiemalt Eiroopa ja nimelt Wenemaa. Õpetadawa Geograafia piiri ei woi täielikumalt nimetada, sest et koolide seisus weel mitmesugune on.

Lisa. Kui koolmeistril kaardi tegemine raske on, woib tema näitmiseks selle nii kui iga seihkendamise juures suure tahwli peale tunni aeal kergema etteseihkendamiseks pää asjad enne tunde ülesotsida ja enesele selgeks teha.

3. Õpetamise wiis.

Pärast kodumaa ilmakaardi õpetust peab koolilastele maakaardid ja wiimati ka globus äraselletadama. Geograafia õpetust ei pea ilma nendeta iialgi antama. Paljalt nimesid nimetada ei sünni, waid õpetadaw asi tulgu näitlikult kui selge pilt silma ette panna.

Lisa. Kui koolmeister woib, andku ta histooria õpetust lühidelt aga näitlikult kõige kuulsama inimeste elulugu üle; ometi ei ole see mitte üleüldne nõudmine, waid esiti saagu histooria ja loomuse õpetusest aga nii palju antud, kui seda lugemise raamatu juure wõib lisada.

§ 19.

Laulmine 3 tundi.

1. Õpetuse eesmärk.

Laulmise õpetuse läbi, mis wäga suur inimese südame ja meele harimise abimees on, saagu lastele wõimalikuks tehtud, rõõmus ja kurwastuses oma südame lugu parajal wiisil healega ülestunnistada, kui ka kiriklikust koguduse laulmisest osa wõtta.

2. Õpetuse ärajagamine.

Alamas klassis saagu kõrwakuulmine ettemängitawa toonide wahetegemise ja heal järele laulmise läbi, kui ka toonide pikkuse wahetegemised harjutatud; senna juure olgu weel lühikesed ilmalikud laulud ja kergemad koraalid (kiriku laulud) lisada. Kahes ülemas klassis on tooni redel täielikult ja jau wiisi edasi ja tagasi mitme suguse takti järele ja kõwema, ehk tasasema healega, nii kui noodi tundmine ja mitme sugune takti wiis harjutada. Ilmaliku laulude ja koraalide laulmises peab aega mööda kergematest raskemate juure edasi mintama.

3. Õpetamise wiis.

Olgu süntsa ihu pidamise, suu õige lahtitegemise, healede hea wäljaütlemise ja õige heale üleswõtmise peale waadata. Walla koolis ei pea mitte enam kui kahehealega laulmist ette wõetama. Ei pea mõlemad healed mitte nenda ärajaetama, et tüdrukud ainult Tiiskanti ja poisid aga Alti laulwad; iga kooli laps ei pea paljalt kooris, waid kui woimalik ka üksikult kindlaste ja õieti laulma.

§ 20.

Seihkendamine.

Kui koolmeister woib, antku ta ergema lastele mitme wormilise asjade üle õpetust, kui ka seihkendamise juhatamist; selle juures on tähele panna, mis kihelkonnakooli seihendamise üle on öölbud.

§ 21.

Turnimine 3 tundi.

Turnimisel, kellest paljalt poisid osa wõtwad, ei ole paljalt see eesmärk, lastele, kes ei ole harjunud kaua wagusi istuma, täieliku ihuliikumist pakkuda, waid ka nende ihu kärmust kaswatada ja neid wäeteenistusele walmistada, aga et lapsed enamiste paljalt talwel koolis käiwad, woib turnimine ainult mõnes harjutuses ja kerges mängimises ette wõtta.

Lisa. Nii kaua kui poisse turnimises, ja, kui see sünnib, wenekeeles õpetatakse, sünniks tüdrukutele naesterahwa näputöödes kudumist, õmmelust, paikamist ja nõelumist näidata; selle õpetaja selletagu tööd ilusaste ära ja säädgu tüdrukuid kui wõimalik jau kaupa töösse.

§ 22.

Saksakeel 2 tundi. Wenekeel 2 tundi.

Kui ühes walla koolis õpetust ka Saksa- ja Wenekeeles nõuetakse, siis sündigu see kihelkonnakooli õpetuse plaani §§ järele.

Kahe- ehk mitmeklassiga walla kool.

§ 23.

Kui ühes walla koolis woimalik on kaks ehk rohkem klassisi sääda, siis oleks parem, et nende sees ainult õpetuse poolest wahet peaks tehtama, kui et neid seks pruugitakse, poisid tüdrukutest lahutada.

§ 24.

Kahe- ehk mitmeklassiga walla koolides antakse õpetust üheklassiga kooli õpetuse plaani järele; aga tunni plaan saab nii palju muudetud, et kõik õpetused kahe, woi mitme koolmeistre suurema õpetamise jõu päraft muidugi sügawamalt antakse.

Kõrgem walla kool.

§ 25.

Kui üks walla kool kaugel omast kihelkonna koolist on ja sellepärast selle asemel suuremat õpetust tahab anda ja teda seda wiisi sisse säätakse, et targemad lapsed ka suwel koolis käiwad, siis olgu tal kihelkonnakooli alama klassi plaan; kui seal aga lapsed on, kes mitte kihelkonnakooli ei läha, waid paljalt oma walla kooli õpetust täiendada tahawad, siis woib Saksa- ja Wenekeele sügawam õpetus mahajääda ja neid tunde laste moistuse järele teiste õpetuse asjade peale ärajagada.

Õpetuse meeletuletamised.

§ 26.

Et lapsed, kes walla kooli läbi käinud ja mitte kihelkonnakooli läinud, oma koolis õpitud asja ära ei unusta ja ka neil, kes seda soowiwad, wõimalik oleks weel edasi õppida, saagu kõigis walla koolides seks iseäralikud pääwad ehk nädalad õpetuse meeletuletamiseks säetud.

§ 27.

Nende meeletuletamiste tarwis peab talwel kõige wähem 12 pääwa säetama, kus koolmeister päriskooli lapsi woib lasta koduminna; aga kui kooliwalitsused arwawad tarwis olewad, woib ka meeletuletamise pääwi rohkem sääda. Suwel tulgu igal kuul ühel ainsal pääwal päris- kui kodulapsed õpetuse meeletuletamiseks kokku. Koolmeister tarwitagu neil pääwil ema keelele 2 tundi ja iga muu õpetuse peale 1 tund.

§ 28.

Et need meeletuletamised õieti kasulikud olekſid, püüdgu koolmeister, kui tema nõdrama koolilastele enneõpitud asja paljalt lühidelt meele tuletab, ka targemaid edasi juhatada ja nende sees oma enese tööga edasi õpimise himu äratada; see woiks nenda sündida, et ta häist raamatudest sündsad tükid lugeda, tulewaks korraks kirjalikult ülessääda ja kaasa tuua laseb, ehk et ta tähtsa juhtumiste kõrwas ka Geograafiast täielikumalt selletab, ehk rehkendamise õpetuse edanemiseks raskemaid rahwa eluga kokku sündiwaid ülesannid tunnis kui kodus teha ülesannab.

Kihelkonnakool.

§ 29.

Kihelkonnakool, kuhu ainult walla koolist läbikäinud, ehk ka selle arulise eestundmisega lapsi wastu wõetakse, peab neid, kes täielikumat ja kõrgemat õpetust soowiwad, kui walla kool annab, nii kaugele õpetama, et nad edespidi kõrgema koolidesse woiwad minna, ehk kui nad seda ei taha, neid õppimises täielikumalt edasi juhatama.

§ 30.

Kihelkonnakoolis ühe koolmeistriga peab õpetust ühe korraga kahes jaus, — aga kahe koolmeistriga kahes iseäralikus klassis antama. Alamas jaus woi klassis saagu õpetus ema keele läbi antud, nii sama ülemates klassides paljalt usu õpetus; tõised õpetused saksakeeles.

§ 31.

Kihelkonnakooli aeg, kui lapsed kõik aasta otsa seal käiwad, kestab kaks aastat, nenda et iga klass ühe aastaga saab läbi tehtud; ometi ei pea lapsi alamast klassist ülemasse kooliskäimise aea, waid paljalt mõistuse järele wõetama. Selle eest peab hoolt kantama, et talwekool aastakooliks saab. Kui kihelkonnakoolis weel kõrgemat õpetust peaks soowitama, siis wõib koolile üht kõrgemat klassi juure lisada, seks on aga Kreis-Maakooli kohtu õpetuse plaani kinnitamist tarwis.

§ 32.

Kui koolilaste mõistusega koolist ära minnes rahul ollakse, siis saawad nemad täit lahtilaskmise tunnistust.

§ 33.

Peale õpetuse riistade walla koolides tarwitab kihelkonnakool weel kaks plaanigloobid ja loomuse õpetuse tarwis ka sündsad pildid; see eest jäägu rehkendamise riist kõrwale. Õpetuse plaanid, pääwa raamat õpetuse ülesmärkimiseks, wiidetud pääwade ja laste moistuse kiri on ka igas kihelkonnakoolis tarwis; kooli kroonika ei pea siin mitte puuduma; kõikist koolilastest pruugitawatest raamatudest üks raamat ja Geograafia õpetuse tarwis üks kooli atlas tulewad weel juure.

§ 34.

Igas kihelkonnakoolis saawad õpetuse asjad kahes jaus woi klassis tunnide peale nenda ärajaetud:

	II. klass	I. klass
Usuõpetus	4 tundi	4 tundi
Emakeel	5 „	2 „
Saksakeel	5 „	6 „
Wenekeel	3 „	3 „
Rehkendamine	5 „	4 „
Geograafia	2 „	2 „
Sündinud asjade jutustamine	2 „	2 „
Loomuse tundmine	— „	3 „
Seihkendamine	1 „	2 „
Laulmine	2 „	2 „
Turnimine	2 „	2 „
Aiatöö	2 „	2 „
	33 tundi	34 tundi

Kihelkonnakoolide asutamises oleks soowida, et tüttarlastel poistest äralahutatud isepaigas kool oleks. Tütterlaste kihelkonna koolile saab edespidi õpetuse plaan tulema; kus aga poisse ja tüdrukuid weel ühes koos õpetakse, woib tüdrukutele nii kaua naesterahwa näputöö õpetust ettewõtta, kui poistele wenekeele, turnimise ja kõrgema rehkendamise tunnid antakse.

§ 35.

Usu õpetus.

1. Õpetuse eesmärk.

Kihelkonnakool peab walla koolis õpitud asja suuremaks kaswatama, lapsi kõrgema koolide nõudmisele ette walmistama, nii sama Lutheri koguduse usu õpetust sügawamalt andma ja usku kinnitama.

2. Õpetuse ärajagamine.

2. klass: Wana ja Uue Testamendi Piibli lugud (3 tundi.)
Katekismuse kolm esimest peatüki (1 tund.)

1. klass: Kiriku lugud. Ristikoguduse asutamine ja wäljalautamine. Ristisõidud. Õige usu üleswõtmise lugu.

Piibli lugud saksakeeles neile, kes ennast kõrgema kooli wastu walmistawad (1 tund.)
Kahe esimese peatüki sügawam äraselletamine, ja nende sõnade pähaõppimine saksakeeles, neile kes tahtwad edasi minna (2 tundi.)

3. Õpetamise wiis.

Teises klassis ei pea lapsed Piibli lugud ainult kindlaste päha õppima, waid ka heaste ja elawalt jutustama; katekismuse tunnis saagu aga walla kooli õpetus meele tuletud. Esimeses klassis saawad katekismuse sõnad ema keeles meele tuletatud ja saksa keeles päha õpitud; selletus sündigu enamiste ema keeles. Piibli salmid ja laulu wärsid peawad lapsed kõigis usu õpetuse tunnides süntsa kohtadel päha õppima.

§ 36.

Ema keel.

1. Õpetuse eesmärk.

Lapsed moistku suu sõnaga ja kirjalikult oma ja wõera mõttid kärmeste wälja rääkida ja tundgu kõige paremad raamatud ema keele kirja warast.

2. Õpetuse ärajagamine.

2. klass: Lugemine ja päha õpitud asja ülesütlemine, pealegi sõnaseltside muutmise kui ka kõnede säädmise tundmine. (2 tundi.)
Ortograafia ja iga kahe nädala pärast üks kirjasäädmine. (2 tundi.)
Kalligraafia. (1 tund.)

1. klass: Lugemine, sõna seltside ja kõnesäädmise täielisem õpetus. (Periode.) (1 tund.)
Kalligraafia. (1 tund.)

3. Õpetamise wiis.

Selge ja ladusa lugemise ja rääkimise, kirjutamise raamatude puhta hoidmise, kui ka kirja-kirjutamise ja nende adresside, lühikese protokollide ja kontraktide tegemise eest peab hoolt kantama.

§ 37.

Saksa keel.

1. Õpetuse eesmärk.

Lapsi saksa keele tundmises nii kaugele juhatada, et nad seega kõrgemate koolidesse kõlbawad, ehk ka kodus saksa keeli raamatude abiga ise seda wõiwad edasi õppida.

2. Õpetuse ärajagamine.

2. klass: Tutwaks tegemine saksakeelega süntsa õppimise raamatude järele, mis juures nimelt saksa keele rohke sõnade päha õppimise eest peab hoolt kantama. (2 tundi.)
Lugemine. (1 tund.)
Saksa keeli kirjutamine. (2 tundi.)

1. klass: Saksa keeli lugemine grammatikuga, kõnelemise ja kirjamärgidega. (4 tundi.)
Ortograafia harjutamised ja wiimses poole aastas iga kahe nädala pärast üks saksakeeli kirjasäädmine, mis esiteks ühe lugemise tüki ümberpanemine saksa keelesse ja pärast üks peastjutustamine woib olla. (2 tundi.)

3. Õpetamise wiis.

Olgu selge ja puhta saksa keele wälja ütlemise, seal juures ema keelesse ümber panemise ja saksa keele ise wiisi tähele panemise peale waadata.

§ 38.

Wene keel.

1. Õpetuse eesmärk.

Walla koolis õpitud asja täiendamine ja walmistamine ühe kõrgema kooli, nii kui kreiskooli ehk Seminari wastu.

2. Õpetuse ärajagamine.

2. klass: Harjutamised puhtas lugemises ja enamiste niisuguste liht kõnede dikteerimises, mis kergeste ema keelesse woib ümber panna, kui ka kõige enam pruugitawama sõnade ja lühikeste kõnede päha õppimine. (2 tundi.)
Wenekeele grammatika, pea- ja omanduse-sõnade muutmine. (1 tund.)

1. klass: Harjutamised lugemises ja dikteerimises. (2 tundi.)
Grammatika aea-sõna päris muutmine. (1 tund.)

3. Õpetamise wiis.

Saagu puhta wälja ütlemise ja rohke sõna päha õppimise peale waadatud.

§ 39.

Rehkendamine.

1. Õpetuse eesmärk.

Selgus ja kärmus liht rehkendamises, niisama ka harjutamine selge mõtlemises ja õieti rääkimises, mis muidugi rehkendamise õpetuse juures alati tarwis on.

2. Õpetuse ärajagamine.

2. klass: 1. poolaastas. Täiendamine nimearwude ümbermuutmises, aea- ja ühekordse kolme liikme arwamises.
2. poolaastas. 4 jagu kümnendiku- ja liht murrudes, mitme kordne kolme liikme arwamine. (5 tundi.)

1. klass: Raha kaswu arwamine, tarwitatud rehkendamine, kus alati tagasi peab juhatadama ühede peale. (3 tundi.)
Näitlikul wiisil saagu ka wormide põhja õpetus antud. Planimetri kuni parallelogrammide, kolmenukaliste kongruentsi, lagendikude ja kehade õpetuseni. (1 tund.)

3. Õpetamise wiis.

Õpetamise wiisi poolest tuleb tähele panna, mis sellest walla kooli juures ööldi; peast rehkendamine käigu uue rehkendamise wiisi juures enne tahwle rehkendamist; lapsed peawad alati oma ülesannete wäljarehkendamise juures omast tööst aru andma.

§ 40.

Geograafia.

1. Õpetuse eesmärk.

Walla koolis õpitud asja täiendamine ja walmistamine kõrgema koolide wastu.

2. Õpetuse ärajagamine.

2. klass: Kodumaa ja Läänekubermangude Geograafia. Pea ilmumised luhwti sees, silma- ehk taewa-piir, pääw, kuu, tähed, pääwa- ja aasta-aead. Maakera nägu ja liikumine, joonde wõrk kaardi peal. Peaasjad kuiwast maast ja okeanidest. (2 tundi.)

1. klass: Eiroopa mäed, jõed, järwed ja riigid, iseäranis Wenemaa. (2 tundi.)

3. Õpetamise wiis.

Õpetusel käigu alati näitus kaardi ja gloobuse peal ühes; tema püüdgu alati igas kohas nimetamise wäärt asju kokkuwõtta ja seal juures nimelt rahwa ihuliku ja waimuliku moodu ja wiisi tähele panna. Jialgi ei pea ta lahjal wiisil palju nimesid ja arwusi päha õpetama. Lapsed õppigu kaardid maalima.

§ 41.

Sündinud asjade jutustamine.

1. Õpetuse eesmärk.

Inimeste elust ja selle muutmisest jumaliku juhataja kät ära tunda ja seal juures kooli lapsi kuulsa inimeste eesmärgide läbi wiisipäralikult waimu poolest ülendada ja kinnitada.

2. Õpetuse ärajagamine.

2. klass: Kolmest aeast kuulsa meeste elulugud, nimelt Kreeka- ja Roomarahwa kõige wanemast aeast. Persia ja Kartagu sõa aeg, esimesed Rooma keisrid, Karl Suur, Friedrich I., Kolumbus, 30. aastane sõda, Peeter Suur, Friedrich Suur ja n. e. (2 tundi.)

1. klass: Sügawam waimu harimise tundmine kõigis aegades ja ühes sellega sündinud lugude ja aea arwude üleüldne tähele panemine. Lõpetuseks lühidelt isamaa historooria. (2 tundi.)

3. Õpetamise wiis.

Koolmeister juttustagu peast ja näitlikult, tema ärgu mõistgu asja mitte ilma õiguseta hukka, ega ärgu wiitku aega laialise ja lahja manitsusega. — Näituseks peab tundides seinakaard abiks wõetama.

§ 42.

Loomuse tundmine.

1. Õpetuse eesmärk.

Selle õpetuse eesmärk ei ole mitte ainult kodumaa tähtsama loomuse andide tundmine, waid ka tähelepanemise, mõistuse ja korraliku meele äratamine, niisama ka haritud meele ja uskliku südame elawaks tegemine.

2. Õpetuse ärajagamine.

1. klass: a. Loomuse õpetus. Suwel põllumehele kõige tutwamate ja tähtsamate kodumaa taimede selletamine. Talwel inimese ihu ja tähtsamate kodumaa elajate ja kiwide selletamine. — b. Wiisika õpetus. Kõwade, wedela ja luhwti wormilise asjade omandused. Magneeti wäe pea ilmumised, õpetuse põhjus elektri wäest, soojast, walgusest ja healekumast. (3 tundi.)

3. Õpetamise wiis.

Õpetus olgu nii palju kui wõimalik näitlik ja pruugitagu seks, kui iial wõimalik looduse riigide asjad ehk nendest pildid ja wiisika õpetuses näitlikud katsed.

§ 43.

Seihkendamine.

1. Spetuse eesmärk.

Tähelepanemise wõim, kui ka iluduse, puhtuse ja kõrraliku olemise meele märkus peab äratadama ja käsi ja silm haritama.

2. Spetuse ärajagamine.

2. klass: Joonetamine. (1 tund.)

1. klass: Lihtwormilised asjad suurema ehk weiksema möödu järele, kui eeskiri ise on, niisama ka ilma eeskirjata asja enese järele. (2 tundi.)

3. Spetamise wiis.

Kõik mis seihkentakse peab nii teraselt äraselletadama, et lapsed sest täieste aru saawad.

§ 44.

Laulmine.

1. Spetuse eesmärk.

Walla koolis õpitud asja täiendamine.

2. Spetuse ärajagamine.

Mõlemad klassid saawad õpetust ühes koos. Noodide tundmine, heale ja tooni üleswõtmise ja takti harjutamine. Ühe healega koraalid ja kahe healega ilmlikud laulud on äraõppida, niisama ka mõnikord laulu koorid suuril pühil kirikus laulda. (2 tundi.)

3. Spetamise wiis.

Tooni ja heale harjutamised olgu igal tunnil moni minut ette wõtta. Laulusõnad on lastele äraselletada, aga kiriku laulude sõnad peawad nemad päha õppima; üleültse on soowida, et kõik laulu-sõnad peas olekid.

§ 45.

Turnimine ja aiatöö.

Turnimine nii kui aiatöö ei pea lastele mitte ainult ihuliikumist harjutama, waid esimene kaswatagu ka nende ihukärmust ja tõine juhatagu neid seda tööd wiisipäralikult ja armastusega tegema. Kus wõimalik on riistu muretseda ja koolmeister turnimist mõistab, wõib hakkatust riistade harjutamisega ette wõtta; pea asi olgu aga ihu painutamine ja turnimäng. (2 tundi.)

Aiatöö õpetuse üle ei woi mitte piiri panna, sest et koolmeistride mõistus selle poolest weel mitme sugune on; aga soowida on aia wilja tegemise ja wilja puude harimise ja jakkamise üle juhatust anda. Talwel olgu aiatöö tunnides laulmine ettewõtta. (2 tundi.)

Lõpesanad.

§ 46.

Koolis käimist kui ka laste meeletuletamise pääwad pangu koolmeister kirja. Wiidetud pääwad olgu trahwida, aga koolmeistrele on nõu anda, et ta mitte ainult kohtu abiga, waid tõsise sõbraliku manitsemisega wanematele ja lastele koolis käimist kui üht pühakohust südamesse istutab, ja üleültse on temale nõu anda lastewanematega ja endiste koolilastega sõpruses ja armastuses elada, et seeläbi koolitöö õnnistus wanade kui noorte juures kaswaks.

§ 47.

Kui üks kihelkonna kooliwalitsus mõne kooli juures arwab selle õpetuse plaani muutmist tarwis olewad, siis peab ta seks Kreis Maakooli kohtust luba paluma.

§ 48.

Kreis Maakooli kohtu asi on nimetada, missugused õpetuse raamatud ja joonekirjad kooli asjade ülesmärkimiseks oma maakonna koolides peab pruugitadama.

Riigas, Jaanuari kuul 1874.

Liiwimaa Ülem-Maakooli kohus.

A. Üheklassiga walla kooli ilma laste seast säätud abita tunniplaan.

Tunnid	Esmaspääw	Teisipääw	Kolmapääw	Neljapääw	Reede	Lauba
8		Piibli lugud 1. 2. 3.	Katekismus 1. 2. 3.	Piibli lugud 1. 2. 3.	Katekismus 1. 2. Katekismuse sanade ja laulu salmide päha öppimine.	Piibli lugud ja lugemine Piiblist 1. 2. 3.
9		Lugemine 3. Kalligraafia 1. 2.	Lugemine 2. 3. Kirjasäädmine 1.	Lugemine 3. Ortograafia 1. 2.	Lugemine 3. Kalligraafia 1. 2.	Lugemine 2. 3. Ortograafia 1. 2.
10		Geograafia 1. 2. Kirjutamine 3.	Saksakeel 1. Kirjutamine 2. 3.	Lugemine 1. 2. Kirjutamine 3.	Geograafia 1. 2. Kirjutamine 3.	Rehkendamine 1. 2. 3.
11	Rehkendamine 1. 2. 3.	Rehkendamine 1. 2. 3.	Rehkendamine 1. 2. 3.	Rehkendamine 1. 2. 3.	Rehkendamine 1. 2. 3.	Saksakeel 1.
2	Wenekeeli lugemine 2. 3. Kirjutamine 1.	Laulmine 1. 2. 3.	Laulmine 1. 2. 3.	Laulmine 1. 2. 3.	Lugemine 1. 2. Kirjutamine 3.	
3	Lugemine 1. Kirjutamine 2. 3.	Turnimine 1. 2. 3.	Turnimine 1. 2. 3.	Turnimine 1. 2. 3.	Wenekeel 1.	

B. Üheklassiga walla kooli laste seast säätud abiga tunniplaan.

Tunnid	Esmaspääw	Teisipääw	Kolmapääw	Neljapääw	Reede	Lauba
8		Katekismus.	1 ja 2 Piibli lugud (k.) 3 ärakirjutamine waimuliku raamatudest (a.)	Katekismus.	3. Piibli lugud (k.) 2. 1. Pibli- ja laulusalmide ärakirjutamine.	2. 1. Perikoopid ja waimulikud laulud (k.) 3. ärakirjutamine lugemise raamatust (a.)
9		Rehkendamine. 1. 1/2 tundi tahwli peal (ilma a) 1/2 „ peast (k.) 2. 1/2 „ „ (k.) 1/2 „ tahwli peal (a.) 3. peast ja tahwli peal (a.)	1. Lugemine Piiblist 1/2 tund (k.) kirjutamine 1/2 tundi (ilma a.) 2. kirjutamine ja lugemine (a.) 3. kirjutamine 1/2 tundi (a.) Lugemine 1/2 tundi (k.)	Rehkendamine. 1. tahwli peal. 2. 1/2 tundi peast (k.) 1/2 „ tahwli peal. 3. 1/2 „ „ „ (a.) 1/2 „ peast (k.)	1. 2. Lugemine ja läbirääkimine kirjasäädmise üle. 3. Lugemine ja kirjutamine (a.)	1. 1/2 tundi lugemine (k.) 1/2 „ kirjutamine. 2. 1/2 „ „ 1/2 „ lugemine (a.) 3. 1/2 „ kirjutamine (a.) 1/2 „ lugemine (k.)
10	1. Wenekeel.	3. Piibli lugud (k.) 2 ja 1 ärakirjutamine waimuliku raamatudest kui Piibli- ja laulusalmid.	Rehkendamine. 1. 1/2 tundi tahwli peal (ilma a.) 1/2 „ peast (k.) 2. peast ja tahwli peal (a.) 3. 1/2 tundi peast (k.) 1/2 „ tahwli peal (a.)	1. 2. Lugemine 1/2 tundi (k.) Kirjutamine 1/2 „ 3. Kirjutamine 1/2 „ (a.) Lugemine 1/2 „ (k.)	Laulmine.	1. Saksakeel (k.) 2. Lugemine ja kirjutamine (a.) 3. Lugemine ja kirjutamine (a.)
11	1 ja 2. Piibli lugud (k.) 3. ärakirjutamine waimuliku raamatudest.	Laulmine.	1. Saksakeel (k.) 2. Kirjutamine. 3. Lugemine ja kirjutamine (a.)	Rehkendamine. 1. 1/2 tundi peast (k.) 1/2 „ tahwli peal. 2. 1/2 „ „ „ 1/2 „ peast (k.) 3. peast ja tahwli peal (a.)	Rehkendamine. 1. 1/2 tundi peast (k.) 1/2 „ tahwli peal. 2. tahwli peal ja peast (a.) 3. 1/2 tundi tahwli peal (a.) 1/2 „ peast (k.)	
2	1. Lugemine Piiblist 1/2 tund (k.) kirjutamine 1/2 tund (ilma a.) 2. kirjutamine 1/2 tundi (a.) Lugemine 1/2 „ (k.) 3. Lugemine ja kirjutamine (a.)	Turnimine ja näputöö.	1. Kirjutamine. 2. Lugemine (k.) 3. prii.	1. 2. Geograafia (k.) 3. Lugemine ja kirjutamine (a.)	Turnimine ja näputöö.	
3	Rehkendamine. 1. 1/2 tundi peast (k.) 1/2 „ tahwli peal (ilma a.) 2. tahwli peal ja peast (a.) 3. 1/2 tundi tahwli peal (a.) 1/2 „ peast (k.)	1. 2. Geograafia. 3. Lugemine ja kirjutamine (a.)	Turnimine ja näputöö.	Laulmine.	1. Wenekeel (k.) 2 ja 3. prii. (k.) on koolmeister. (a.) on abi.	

Zensuri poolest lubatud. Riigas, 30. Maiil 1877.

Wiljandis trükitud F. Feldt'i juures 1877.